

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ІВАНА ФРАНКА

Філологічний факультет
Катедра української мови імені проф. Івана Ковалика

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

В.о. декана філологічного факультету

Роман КРОХМАЛЬНИЙ

«31» серпня 2023 р

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історична граматика української мови

освітній рівень	перший (бакалаврський)
галузь знань	03 Гуманітарні науки (шифр і назва галузі знань)
спеціальність	035 Філологія (шифр і назва спеціальності)
освітня програма	035.01 Українська мова і література
Факультет	Філологічний

2023 – 2024 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни **Історична граматика української мови**
для здобувачів освіти спеціальності 035 Філологія

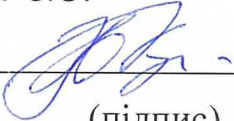
Розробник: Купчинська З.О., доцент, доктор філологічних наук

(вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри української мови імени професора Івана Ковалика

Протокол № 1 від «31» серпня 2023 р.

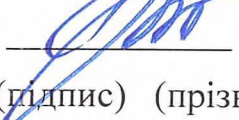
Завідувач кафедри Купчинська З.О.

 (підпис) (Купчинська З.О.)
(прізвище та ініціали)

«31» серпня 2023 р

Затверджено Вченою радою філологічного факультету

Протокол № 1 від «31» серпня 2023 р.

«31» серпня 2023 р. Голова (Крохмальний Р.О.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів -4	03 Гуманітарні науки	Нормативна
	(шифр, назва)	за вибором студента
Модулів -3	035 Філологія (шифр і назва спеціальності) 035.01 Українська мова і література	Рік підготовки
	(шифр, назва)	
Змістових модулів -3		2
Курсова робота		Семестр
Загальна к-сть год. -180		3-4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 3 самостійної роботи студента -		Лекції
	32 год.	
	Практичні	
	64 год.	
	Самостійні	
	84 год.	
	ІНДЗ	
Вид контролю: екзамен		

Мета та завдання навчальної дисципліни

Завдання курсу "Історична граматики української мови" — показати процес виникнення та розвиток української мови, формування її фонетичної і фонологічної систем, граматичної будови — морфології і синтаксису, зміни лексичного складу і фразеології. Історична основа дасть змогу глибоко зрозуміти і науково пояснити явища сучасної української мови.

Традиційна назва дисципліни — "Історична граматики" — є умовною, оскільки курс охоплює не тільки історичну морфологію і синтаксис, тобто граматику, а ще й історичну фонетику, фонологію, словотвір, історію лексики і фразеології.

Мета курсу — допомогти студентові засвоїти основні процеси формування і становлення української мови, засвідчити її безперервний історичний розвиток та вдосконалення, з'ясувати взаємодію між окремими структурними мовними явищами, зрозуміти загально-внутрішні і часткові закони мови.

Історична граматики має загально-теоретичне і практичне значення.

Загально-теоретичне значення курсу історичної граматики дає можливість:

- 1) зрозуміти головні процеси виникнення, формування і розвитку української мови;
- 2) глибоко осмислити мовні явища;
- 3) пізнати дію внутрішніх законів мови;
- 4) усвідомити зв'язок між окремими структурними мовними явищами;

5) зрозуміти мову як суспільне явище.

Практичне значення курсу історичної граматики в тому, що він допоможе:

- 1) усвідомити факти сучасної української літературної мови, зокрема історію фонологічних чергувань, орфоепічних норм та традиційної орфографії, уживання паралельних форм та ін.;
- 2) глибше засвоїти курс історії літературної мови;
- 3) осмислено сприймати курс давньої української літератури;
- 4) фахово аналізувати мовні явища і засвоювати історичні норми сучасної української мови;
- 5) правильно читати і розуміти зміст давніх писемних пам'яток;
- 6) пояснювати використання архаїзмів у текстах сучасних творів на історичну тематику.

Програма навчальної дисципліни

<i>Змістовий модуль I</i>	
1.	<p>Предмет історичної фонетики. Проблема періодизації історичної фонетики української мови. Дописемний (доісторичний) і писемний (історичний) етапи у формуванні звукової системи української мови. Відбиття фонетичних процесів дописемного етапу в звуковій системі староукраїнської мови раннього періоду. Процеси, спільні для всіх слов'янських мов або властиві лише мові східних слов'ян чи окремим діалектам: палаталізації задньоязикових г, к, х, пом'якшення приголосних у сполученні з Й, поява вставного Л після губних, структура складу (закон відкритого складу, закон складового сингармонізму, переміщення приголосних на межі складу, поява носових голосних, Чергування голосних і приголосних. Розвиток повноголосся, умови його творення. .</p> <p>Звукові зміни давньоукраїнської мови писемного періоду (XI-XIII ст.). Система голосних. Голосні повного творення і зредуковані. Система приголосних. Приголосні тверді, напівпом'якшені й м'які.</p>
2.	<p>Історія зредукованих голосних ь, ь. Позиції і рефлексії зредукованих ь, ь. Занепад їх у слабкій позиції і зміна в о, є у сильній позиції. Випадки відхилень від цієї закономірності, пояснення відхилень. Наслідки занепаду зредукованих ь, ь у системі голосних (зменшення кількості голосних фонем, зменшення кількості диференціальних ознак у системі голосних фонем, розширення функціональної ролі голосних фонем о, є, припинення дії закону відкритого складу, скорочення кількості складів у слові, виникнення закритих складів, чергування о, є з нулем звука, поява вставних о, є, подовження голосних, зміна и(і) на ьі, розвиток приставного и(і) та рідше — о, поява нових дифтонгів).</p> <p>Наслідки занепаду зредукованих ь, ь у системі приголосних (поява нових груп приголосних, спрощення в групах приголосних, втрата звука л, вставні приголосні д, т, асиміляція і дисиміляція приголосних, подовження палаталізованих приголосних внаслідок асиміляції звука ʃ, депалаталізація приголосних, пом'якшення [с] у складі прикметникового суфікса -ск-(із -ьск), втрата дзвінкості кінцевими приголосними, зміна [л] на [в].</p> <p>Сполуки зредукованих голосних з плавними приголосними р, л. Історія ь, ь після плавних перед приголосними. Зміна їх в ро, ло та ри, ли, інші їхні рефлексії в діалектах української мови.</p>
3.	<p>Пізнші фонетичні зміни в українській мові (XIV-XV ст.).</p> <p>Перехід етимологічних о, є в і шляхом подовження і дифтонгізації, відсутність такого чергування у низці слів, зумовлена додатковими умовами (наголосом, впливом аналогії, походженням слів, словотвором та ін.).</p> <p>Зміна о в а, є в а, зближення голосних [о] і [у], втрата початкових ненаголошених голосних [і], [о], [а], [іе].</p> <p>Ствердіння колишніх напівм'яких і м'яких приголосних.</p> <p>Хронологія цих явищ. Ствердіння приголосних перед е та и. Історія етимологічних и(і) та ьі. Історія шиплячих звуків та звука [ц].</p> <p>Перехід (лабіалізація)</p>

ція) є] в [о] після шиплячих та й. Причини відсутності такого переходу. Історія губних приголосних. Поява звука [ф], африката [дж], [дз). Протетичні приголосні [в], [г], [й]. Умови їх появи. Приголосний [г]. Час його фіксації в українських пам'ятках. Ствердіння м'якого приголосного р' .

<i>Змістовий модуль II</i>	
1	<p>Предмет і завдання історичної морфології. Загальна характеристика морфологічної будови староукраїнської мови на час появи найдавніших писемних пам'яток. Зв'язок фонетичних змін із змінами в галузі морфологічної будови мови, чергування, успадковані від дописемної епохи.</p> <p>Характеристика частин мови та їхнє формування у староукраїнській період.</p> <p><i>Іменник.</i> Граматичні категорії іменників (рід, число, відмінок, категорія істотності). Зміна роду деяких іменників. Вагання в іграматичному роді. Занепад двоїни і залишки її в українських говорах та в окремих словах сучасної української літературної мови.</p> <p>Багатотипність відмінювання іменників у давній українській мові. Поділ іменників за основами. Процеси змішування давніх основ у давніх писемних пам'ятках. Витворення сучасних відмін іменників української мови. Причини перебудови колишніх шести типів відмінювання у сучасні чотири. Формування I відміни іменників та історія їх відмінкових закінчень.</p> <p>Формування II відміни іменників та історія їх відмінкових закінчень.</p> <p>Формування III і IV відмін іменників та історія їх відмінкових закінчень.</p>
2	<p><i>Займенник.</i> Система відмінювання і словотвору займенників на час появи письменства. Історія особових і зворотного займенників. Уживання енклітичних форм займенників. Історія форм предметно-особового займенника.</p> <p>Історія форм неособових, родових і неродових займенників (вказівних, присвійних, означальних, неозначених, заперечних, питальних).</p> <p><i>Числівник.</i> Загальні відомості про числівник. Його виникнення та історичний розвиток. Словотвір власне кількісних числівників. Словотвір дробових і збірних числівників. Словотвір порядкових числівників.</p> <p>Історія форм простих і складених числівників. Причини наявності паралельних відмінкових форм. Історія форм дробових і збірних числівників. Історія форм порядкових числівників.</p>
3	<p><i>Прикметник.</i> Загальні відомості. Шляхи утворення прикметника як окремої частини мови зі своїми специфічними словотвірними, граматичними і семантичними показниками. О.Потебня, О.Шахматов, Ф.Міклошич про виникнення прикметників. Словотвір прикметників. Найпродуктивніші суфікси і префікси в українській мові киеворуського періоду, використовувані при утворенні відносних, присвійних і якісних прикметників. Короткі (нечленні, іменні) прикметники та їхня історія, відмінювання і вживання.</p> <p>Повні (членні, займенникові) форми прикметників. Особливості розвитку повних прикметників у староукраїнській мові, їх відмінювання. Утворення стягнених форм прикметників. Збереження нестягнених форм у діалектах та фольклорі. Заміна двоїни формами множини. Втрата категорії роду в множині.</p> <p>Ступені порівняння прикметників, історія їхніх форм у спільнослов'янській та староукраїнській мовах.</p>

1	<p><i>Дієслово.</i> Загальні відомості про дієслово. Головні граматичні категорії дієслова (вид, стан, спосіб, особа, час, число, перехідність/неперехідність), історія їхнього розвитку.</p> <p>Основи дієслів. Класи дієслів (інфінітива і теперішнього часу).</p> <p>Історія форм теперішнього часу. Особові форми тематичних і атематичних дієслів. Втрата -ть у 3-ій ос. одн. дієслів I-III класів, збереження -ть у 3-ій ос. одн. дієслів IV класу.</p> <p>Історія форм минулих часів. Значення, спосіб творення, специфічні особливості аориста, імперфекта, перфекта, плюсквамперфекта. Поступові зміни у системі форм минулих часів дієслова. Занепад аориста та імперфекта, причини цього занепаду. Залишки аориста у південно-західних говорах. Зміна форм перфекта і плюсквамперфекта, утворення сучасних форм минулого часу. Залишки форм перфекта у південно-західних говорах. Формування сучасних форм давноминулого часу.</p> <p>Історія форм майбутнього часу. Проста і складена форми майбутнього часу. Відмежування простої форми майбутнього часу від форм теперішнього часу у зв'язку з розвитком категорії виду. Історія форм шіиґшп ехасшт. Його залишки у південно-західних говорах. Майбутній час недоконаного виду з допоміжним дієсловом <i>бъти</i>. Перетворення майбутнього часу з допоміжним дієсловом <i>яти</i> (йму, имешь, иметь та ін.) на складену форму сучасної української мови.</p> <p>Історія умовного способу. Занепад аористичної форми допоміжної о дієслова бити в умовному способі і перетворення її на частку <i>би(б)</i>. Залишки старої форми умовного способу в південно-західних говорах.</p> <p>Форми наказового способу тематичних і атематичних дієслів та їхня історія.</p> <p>Інфінітив, супін та їхня історія. Дієприкметник. Історія нечленних та членних дієприкметників. Історія активних і пасивних дієприкметників теперішнього і минулого часів. Утворення безособових форм на -но, -то.</p> <p>Виникнення і утворення категорії дієприслівників.</p>
2	<p><i>Прислівник.</i> Загальні відомості про прислівники (їх виникнення, словотвірна структура, взаємозв'язок з іншими категоріями слів, тривалий історичний шлях розвитку). Первинні і вторинні прислівники. Відзайменникові прислівники. Відіменні прислівники (прислівники іменникового походження, прислівники прикметникового походження, відчислівникові прислівники). Віддієслівні прислівники. Прислівники, утворені способом редуплікації, об'єднання різних форм слова, близькозначних слів, також антонімів.</p> <p><i>Службові слова.</i> Виникнення і формування первинних і вторинних (похідних) прийменників, первинних і вторинних (похідних), а також простих, складних і складених сполучників, первинних і вторинних, словотворчих і формотворчих часток.</p> <p><i>Вигуки.</i> Виникнення вигуків і звуконаслідувань.</p>
3	<p>Предмет і завдання історичного синтаксису. Загальна характеристика синтаксичної будови староукраїнської мови раннього та інших періодів порівняно з сучасною українською мовою.</p> <p>Просте речення у староукраїнській мові. Головні типи простих речень. Будова простих розповідних речень. Засоби оформлення питальних речень. Особливості вираження заперечення у простих реченнях.</p> <p>Просте двоскладне речення. Головні члени речення. Засоби вираження простого і складеного дієслівного присудка. Складені іменні присудки з іменниками, прикметниками, дієприкметниками, займенниками, числівниками. Зв'язок присудка з підметом.</p> <p>Конструкції з атрибутивним, об'єктним та іншими значеннями. Конструкції з подвійними відмінками.</p> <p>Однокладні речення: означено-особові, неозначено-особові, безособові, номінативні. Просте ускладнене речення. Речення з</p>

<p>однорідними членами, вставними словами і відокремленими зворотами. Речення з давальним самостійним.</p> <p>Розвиток складного речення. Безсполучникові та сполучникові складні речення. Складносурядні та складнопідрядні речення. Історія розвитку конструкцій з непрямою мовою. Особливості порядку слів. Загальні закономірності в розвитку синтаксичної будови української мови.</p>

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		л	п	інд.	с р с
		2	3	4	5
1					
Модуль I					
Змістовий модуль I (Вступ. Історична фонетика української мови)					
Тема 1. Предмет історичної фонетики. Проблема періодизації історичної фонетики української мови. Палаталізації задньоязикових г, к, х, пом'якшення приголосних у сполученні з Й. Структура складу (закон відкритого складу). Чергування голосних і приголосних. Розвиток повноголосся, умови його творення. Звукові зміни давньоукраїнської мови писемного періоду (XI-XIII ст.). Система голосних. Система приголосних.	10	5	5		
Тема 2. Історія зредукованих голосних ь, ь. Наслідки занепаду зредукованих ь, ь у системі голосних. Наслідки занепаду зредукованих ь, ь у системі приголосних. Сполуки зредукованих голосних з плавними приголосними р, л. Історія ь, ь після плавних перед приголосними. Зміна їх в ро, ло та ри, ли, інші їхні рефлекси в діалектах української мови.	12	6	6		
Тема 3. Пізніші фонетичні зміни в українській мові (XIV-XVIII ст.). Перехід етимологічних о, є в і шляхом подовження і дифтонгізації, Ствердіння колишніх напівм'яких і м'яких приголосних. Хронологія цих явищ. Історія шиплячих звуків та звука [ц]. Історія губних приголосних. Поява звука [ф], африката [дж], [дз). Протетичні приголосні [в], [г], [й]. Умови їх появи. Ствердіння м'якого приголосного р'.	10	5	5		
Разом – змістовий модуль I	32	16	16		
Змістовий модуль II (Історична морфологія української мови)					
Тема 1. Загальна характеристика морфологічної будови староукраїнської мови на час появи найдавніших	10	5	5		

<p>писемних пам'яток.</p> <p>Характеристика частин мови та їхнє формування у староукраїнський період.</p> <p><i>Іменник.</i> Граматичні категорії іменників (рід, число, відмінок, категорія, істот-неістот). Поділ іменників за основами. Витворення сучасних відмін іменників української мови. Формування I відміни іменників/ Формування II відміни іменників та історія їх відмінкових закінчень.</p> <p>Формування III і IV відмін іменників та історія їх відмінкових закінчень.</p>					
<p>Тема 2. <i>Займенник.</i> Система відмінювання і словотвору займенників на час появи письменства. Історія особових і зворотного займенників. Історія форм предметно-особового займенника.</p> <p>Історія форм неособових, родових і неродових займенників (вказівних, присвійних, означальних, неозначених, заперечних, питальних).</p> <p><i>Числівник.</i> Загальні відомості про числівник. Його виникнення та історичний розвиток. Словотвір власне кількісних числівників. Словотвір дробових і збірних числівників. Словотвір порядкових числівників.</p> <p>Історія форм простих і складених числівників.</p>	12	6	6		
<p>Тема 3. <i>Прикметник.</i> Шляхи утворення прикметника як окремої частини мови зі своїми специфічними словотвірними, граматичними і семантичними показниками. Короткі (нечленні, іменні) прикметники та їхня історія, відмінювання і вживання.</p> <p>Повні (членні, займенникові) форми прикметників. Особливості розвитку повних прикметників у староукраїнській мові, їх відмінювання</p> <p>Ступені порівняння прикметників, історія їхніх форм у спільнослов'янській та староукраїнській мовах.</p>	12	6	6		
Разом – змістовий модуль II	34	17	17		
Змістовий модуль III (Дієслово, прислівник, службові частини мови та синтаксичні особливості староукраїнської мови)					
<p>Тема 1. <i>Дієслово.</i> Загальні відомості про дієслово. Категорії дієслова (вид, стан, спосіб, особа, час, число, перехідність/неперехідність), історія їхнього розвитку.</p> <p>Основи дієслів. Класи дієслів (інфінітива і теперішнього часу).</p> <p>Історія форм теперішнього часу.</p> <p>Історія форм минулих часів.</p> <p>Історія форм майбутнього часу.</p> <p>Історія умовного способу.</p> <p>Форми наказового способу тематичних і атематичних дієслів та їхня історія.</p> <p>Інфінітив, супін та їхня історія. Дієприкметник. Історія нечленних та членних дієприкметників. Історія</p>	12	6	6		

активних і пасивних дієприкметників теперішнього і минулого часів. Утворення безособових форм на -но, -то. Виникнення категорії дієприслівників.					
Тема 2. Прислівник. Загальні відомості про прислівники (їх виникнення, словотвірна структура, взаємозв'язок з іншими категоріями слів, тривалий історичний шлях розвитку). Первинні і вторинні прислівники. Відзайменникові прислівники. Відіменні прислівники (прислівники іменникового походження, прислівники прикметникового походження, відчислівникові прислівники). Віддієслівні прислівники. <i>Службові слова.</i> Виникнення і формування первинних і вторинних (похідних) прийменників, первинних і вторинних (похідних), а також простих, складних і складених сполучників, первинних і вторинних, словотворчих і формотворчих часток. <i>Вигуки.</i> Виникнення вигуків і звуконаслідувань.	8	4	4		
Тема 3. Загальна характеристика синтаксичної будови староукраїнської мови раннього та інших періодів порівняно з сучасною українською мовою. Просте речення у староукраїнській мові. Головні типи простих речень. Будова простих розповідних речень. Просте двоскладне речення. Головні члени речення. Засоби вираження простого і складеного дієслівного присудка. Складені іменні присудки. Однокладні речення: означено-особові, неозначено-особові, безособові, номінативні. Просте ускладнене речення. Речення з однорідними членами, вставними словами і відокремленими зворотами. Розвиток складного речення.	10	5	5		
Разом – змістовий модуль III	30	15	15		
Усього годин	96	48	48		

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет історичної фонетики. Проблема періодизації історичної фонетики української мови. Палаталізація задньоязикових г, к, х, пом'якшення приголосних у сполученні з Й. Структура складу (закон відкритого складу). Чергування голосних і приголосних. Розвиток повноголосся, умови його творення.	6
2	Звукові зміни давньоукраїнської мови писемного періоду (XI-	6

	<p>XIII ст.). Система голосних. Система приголосних. Історія зредукованих голосних ь, ь. Наслідки занепаду зредукованих ь, ь у системі голосних.</p> <p>Наслідки занепаду зредукованих ь, ь у системі приголосних.</p> <p>Сполуки зредукованих голосних з плавними приголосними р, л. Історія ь, ь після плавних перед приголосними. Зміна їх в ро, ло та ри, ли, інші їхні рефлекси в діалектах української мови.</p>	
3	<p>Пізніші фонетичні зміни в українській мові (XIV-XVIII ст.). Перехід етимологічних о, є в і шляхом подовження і дифтонгізації, Ствердіння колишніх напівм'яких і м'яких приголосних. Хронологія цих явищ. Історія шиплячих звуків та звука [ц].</p>	6
4	<p><i>Іменник.</i> Граматичні категорії іменників (рід, число, відмінок, категорія, істот-неістот). Поділ іменників за основами. Витворення сучасних відмін іменників української мови. Формування I відміни іменників/ Формування II відміни іменників та історія їх відмінкових закінчень. Формування III і IV відмін іменників та історія їх відмінкових закінчень.</p>	6
5	<p><i>Займенник.</i> Система відмінювання і словотвору займенників на час появи письменства. Історія особових і зворотного займенників. Історія форм предметно-особового займенника. Історія форм неособових, родових і неродових займенників (вказівних, присвійних, означальних, неозначених, заперечних, питальних). <i>Числівник.</i> Загальні відомості про числівник. Його виникнення та історичний розвиток. Словотвір власне кількісних числівників. Словотвір дробових і збірних числівників. Словотвір порядкових числівників. Історія форм простих і складених числівників.</p>	6
6	<p><i>Прикметник.</i> Шляхи утворення прикметника як окремої частини мови зі своїми специфічними словотвірними, граматичними і семантичними показниками. Короткі (нечленні, іменні) прикметники та їхня історія, відмінювання і вживання. Повні (членні, займенникові) форми прикметників. Особливості розвитку повних прикметників у староукраїнській мові, їх відмінювання Ступені порівняння прикметників, історія їхніх форм у спільнослов'янській та староукраїнській мовах.</p>	4
7	<p><i>Дієслово.</i> Загальні відомості про дієслово. Категорії дієслова (вид, стан, спосіб, особа, час, число, перехідність/неперехідність), історія їхнього розвитку. Основи дієслів. Класи дієслів (інфінітива і теперішнього часу). Історія форм теперішнього часу. Історія форм минулих часів. Історія форм майбутнього часу. Історія умовного способу. Форми наказового способу тематичних і атематичних дієслів та їхня історія. Інфінітив, супін та їхня історія. Дієприкметник. Історія нечленних та членних дієприкметників. Історія активних і пасивних</p>	6

	дієприкметників теперішнього і минулого часів. Утворення безособових форм на -но, -то. Виникнення категорії дієприслівників.	
8	<i>Прислівник.</i> Загальні відомості про прислівники (їх виникнення, словотвірна структура, взаємозв'язок з іншими категоріями слів, тривалий історичний шлях розвитку). Первинні і вторинні прислівники. Відзайменникові прислівники. Відіменні прислівники (прислівники іменникового походження, прислівники прикметникового походження, відчислівникові прислівники). Віддієслівні прислівники. <i>Службові слова.</i> Виникнення і формування первинних і вторинних (похідних) прийменників, первинних і вторинних (похідних), а також простих, складних і складених сполучників, первинних і вторинних, словотворчих і формотворчих часток. <i>Вигуки.</i> Виникнення вигуків і звуконаслідувань.	4
9	Загальна характеристика синтаксичної будови староукраїнської мови раннього та інших періодів порівняно з сучасною українською мовою. Просте речення у староукраїнській мові. Головні типи простих речень. Будова простих розповідних речень. Просте двоскладне речення. Головні члени речення. Засоби вираження простого і складеного дієслівного присудка. Складені іменні присудки. Однокладні речення: означено-особові, неозначено-особові, безособові, номінативні. Просте ускладнене речення. Речення з однорідними членами, вставними словами і відокремленими зворотами. Розвиток складного речення.	4

2.5. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і завдання курсу історії української мови як наукової дисципліни, його загальнотеоретичне (пізнавальне) і практичне значення. Зв'язок історії мови з іншими дисциплінами (сучасною українською літературною мовою, діалектологією, історією народу, загальним мовознавством, порівняльно-історичною граматикою слов'янських мов, старослов'янською мовою, археологією, етнографією, фольклористикою, нумізматиною, сфрагістиком).	20
2	Основні джерела вивчення історії української мови (сучасна українська мова в її діалектах та літературній формі, писемні пам'ятки, свідчення споріднених мов, лексичні запозичення до східнослов'янських мов і зі східнослов'янських до інших, топонімія, письмові свідчення іноземних джерел).	20
3	Мовна спорідненість слов'янських народів. Праіндоевропейська і праслов'янська мови. Місце української мови серед інших слов'янських мов. Різні погляди вчених на походження української мови та термінів "давньоруська мова", "давньоруський період"	20

	(П.Житецький, О.Потебня, О.Шахматов, А.Кримський, І.Огієнко, Л.Булаховський, М.Державін, О.Колесса, І.Свенціцький, С.Смаль-Стоцький, Ф.Філін, П.Ковалів, В.Німчук, Г.Півторак та ін.). Проблема періодизації історії української мови (Ю.Шевельов, О.Горбач, Ю.Карпенко, М.Жовтобрюх, М.Бойчук, И.Тимошенко, І.Грицютенко та ін.). Звукові зміни в праїндоевропейській мові.	
4	Питання про виникнення письма і його розвиток у східних слов'ян. Розвиток письменства у Київській державі. Основні етапи і тенденції розвитку кириличного письма від данини до сучасності.	10
5	Загальна характеристика синтаксичної будови староукраїнської мови раннього та інших періодів порівняно з сучасною українською мовою. Просте речення у староукраїнській мові. Головні типи простих речень. Будова простих розповідних речень. Просте двоскладне речення. Головні члени речення. Засоби вираження простого і складеного дієслівного присудка. Складені іменні присудки. Однокладні речення: означено-особові, неозначено-особові, безособові, номінативні. Просте ускладнене речення. Речення з однорідними членами, вставними словами і відокремленими зворотами. Розвиток складного речення.	14
	Разом	84

Розподіл балів, які отримують студенти (залік)

Поточне тестування та самостійна робота									сума
Змістовий мод. I			Змістовий мод. II			Змістовий мод. III			50
T.1	T.2	T.3	T.1	T.2	T.3	T.1	T.2	T.3	
5	5	5	10	5	5	5	5	5	

Шкала оцінювання: вузу, національна та ECTS

Оцінка ECTS	Оцінка в балах	За національною шкалою			
		Екзаменаційна оцінка, оцінка з диференційованого заліку		екзамен	
A	90 – 100	5	Відмінно		
B	81 – 89	4	Дуже добре		
C	71 – 80		Добре		
D	61 – 70	3	Задовільно		
E	51 - 60		Достатньо		

Рекомендована література

Базова

1. Безпалько О.П., Бойчук М.К., Жовтобрюх М.А., Самійленко С.П., Тараненко І.И. Історична граматики української мови. — К., 1962.
2. Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинсько І.І. Історична граматики української мови. — К., 1980.
3. Історія української мови. Фонетика. — К., 1979.
4. Історія української мови. Морфологія. — К., 1978.
5. Історія української мови. Синтаксис. — К., 1983.
6. Історія української мови. Лексика і фразеологія. — К., 1983.
7. Коломієць Л.І., Майборода АВ. Історична граматики української мови. Збірник вправ. — К., 1988.

Допоміжна література

До теми "Походження української мови"

1. Булаховський Л.А. Питання походження української мови. — К., 1956.
2. Ковалів П. Вступ до історії східнослов'янських мов. — Нью-Йорк, 1970.
3. Ковалів П. Основи формування української мови в порівнянні з іншими слов'янськими мовами // Записки НТШ. — Париж; Сідней; Торонто, 1959.—Т. 168.
4. Москаленко А.А. Питання походження української мови в мовознавчій та історичній літературі. — Одеса, 1958.
5. Історія української мови. Хрестоматія / Упорядники Єрмоленко С.Я., Мокіснко А.К. — К., 1996.
6. Півторак Г. Українці. Звідки ми і наша мова. — К., 1993.
7. Смаль-Стоцький С. Питання про східнослов'янську прамову // Записки НТШ. — Львів, 1937. — Т. 155.
8. Акад. Шахматов О., акад. Кримський Аг. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської староукраїнщини. — К., 1924.

До теми "Проблема періодизації історії української мови"

1. Горбач О. Засади періодизації української літературної мови й етапи її розвитку /У Другий Міжнародний конгрес українців. — Львів, 1993. — С.7-12.
2. Жовтобрюх М.А. Зауваження до періодизації української літературної мови // УМШ. — 1952. — №2. — С. 20-24.
3. Карпенко Ю.О. Українська гіпотеза // Мовознавство. - 1993. - № 5. -С. 3-8.
4. Німчук В.В. Періодизація як напрямок дослідження генези та історії української мови // Мовознавство, 1997. — № 6.— С. 3-14; 1998. — №1.— С. 3-12.

До теми "Виникнення писемності у східних слов'ян"

1. Півторак Г.П. Виникнення писемності у східних слов'ян за сучасними науковими даними //Мовознавство. — 1984. — №6. — С. 9-21.
2. Півторак Г.П. Рання писемність східних слов'ян у контексті слов'янських культур другої половини 1 тисячоліття н.с. // Слов'янське мовознавство. Доповіді на Х Міжнародному з'їзді славістів. — К., 1988.
3. Ковалів П. Вступ до історії східнослов'янських мов. — Нью-Йорк, 1970. —С. 51-60.

До розділу "Фонетика"

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. — К., 1966.
2. Ковалик І.І. Історія системи голосних фонем у староруській і українській мовах // Питання українського мовознавства. — Львів, 1956. — Кн. І.
3. Німчук В.В. Про графіку та правопис як елементи етнічної культури. Історія "г" // Мовознавство. — 1990. — № 6.; 1991. — № 1,2.
4. Німчук В.В. Історія дзвінких африкат і засобів їх позначення в українській мові // Мовознавство. — 1992. — № 2.
5. Пещак М.М. Ствердіння шиплячих приголосних в українській мові // УМШ, 1958. — №3.
6. Флаєр Майкл. Четверта палаталізація задньоязикових приголосних в українській мові: північноукраїнські говори // Мовознавство. — 1992. — № І. — С. 3-11.

До розділу "Морфологія"

1. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови. — Ужгород, 1960.
2. Керницький І.М. Система словозміни в українській мові. — К., 1967.
3. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. — К., 1964 — Ч.І.; 1970. — Ч.ІІ.
4. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові. — К., 1961.
5. Булаховський Л.А. З історичних коментарів до української мови. Форми ступенів порівняння прикметників та прислівників // Мовознавство. — 1949. — Т.УІІ. — С. 51-56.
6. Самійленко С.П. З історичних коментарів до української мови. Займенник // УМШ. — 1955. — № 6. — С. 16-30.
7. Івченко М.П. Числівники української мови. — К., 1955.

До теми "Словотвір"

1. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст. — К., 1958.
2. Русанівський В.М. Структура українського дієслова. — К., 1971.

До розділу "Синтаксис"

1. Безпалько О.П. Нариси з історичного синтаксису української мови. — К., 1960.
2. Слинько І.І. Історичний синтаксис української мови. — К., 1973.
3. Слинько І.І. Історичний синтаксис української мови за пам'ятками XIV-XVIII ст. (часові звороти). — К., 1968.
4. Слинько І.І. Дослідження з історичного синтаксису української мови за пам'ятками XIV-XV ст. (просторові звороти). — К., 1968.
5. Слинько І.І. Дослідження з історичного синтаксису української мови за пам'ятками XIV-XV ст. (історія предикативних, присвійних, об'єктних, просторових і часових зворотів). — К., 1970.
6. Мельничук О.С. Розвиток структури слов'янського речення. — К., 1966.
7. Єдлінська У.Я. Питання історичного синтаксису української мови (на матеріалі листів Богдана Хмельницького). — К., 1961.

До розділу "Лексика і фразеологія"

1. Німчук В.В. Давньоруська спадщина у лексиці української мови. — К., 1992.
2. Бурячок А.А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. — К., 1961.
3. Винник В.О. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові. — К., 1966.
4. Полюга Л.М. Українська абстрактна лексика XIV-XVI ст. — К., 1991.
5. Худаш М.Л. Лексика українських ділових документів кінця XVI-початку XVII ст. (на матеріалах Львівського Ставропігійського братства). — К., 1961.
6. Ковалів П.К. Лексичний фонд літературної мови Київського періоду X-XIV ст. — Т.І. - Основний фонд. — Нью-Йорк, 1962; Т.ІІ. Запозичення. — Нью-Йорк, 1964.